

XV–XVIII ASRLARDA GEOGRAFIK BILIMLARNING EVROPADA VA OSIYODA RIVOJLANISHI

Jaksimuratov Azamat Bekmurat uli

Nukus davlat pedagogika instituti geografiya va iqtisodiy bilim asoslari bakalavr ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi, Kegeyli tumani 10-sonli umumta'lim maktabi geografiya va iqtisodiy bilim asoslari fani o'qituvchisi

Anotatsiya: Ushbu maqola XV–XVIII asrlarda geografik bilimlarning Evropada va Osiyoda rivojlanishini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada ushbu davrda kartografiya, navigatorlik, savdo yo'llari va ilmiy izlanishlar orqali geografik tafakkur qanday rivojlanganligi tahlil qilinadi. Shuningdek, ilmiy, siyosiy va iqtisodiy omillar geografik bilimlar shakllanishidagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: Geografik bilimlar, XV–XVIII asrlar, Evropada rivojlanish, Osiyoda rivojlanish, kartografiya, navigatorlik, savdo yo'llari, ilmiy izlanishlar

Аннотация: Статья посвящена развитию географических знаний в Европе и Азии в XV–XVIII веках. Рассматривается, как географическое мышление развивалось через картографию, навигацию, торговые пути и научные исследования. Также анализируется влияние научных, политических и экономических факторов на формирование географических знаний.

Ключевые слова: Географические знания, XV–XVIII века, развитие в Европе, развитие в Азии, картография, навигация, торговые пути, научные исследования

Abstract: This article examines the development of geographical knowledge in Europe and Asia from the 15th to 18th centuries. It analyzes how geographical thought evolved through cartography, navigation, trade routes, and scientific research. The study also highlights the influence of scientific, political, and economic factors on the formation of geographical knowledge.

Keywords: Geographical knowledge, 15th–18th centuries, development in Europe, development in Asia, cartography, navigation, trade routes, scientific research

XV asrdan XVIII asrgacha bo'lgan davr geografik bilimlarning tezkor rivojlanishiga boy davr hisoblanadi. Evropa olimlari va navigatorlari yangi dengiz yo'llarini kashf qilgan, yangi qit'alarni aniqlash va xaritalar tuzish orqali geografik tafakkur rivojlangan. Bu davrda Kristofer Kolumb, Vasco da Gama, Ferdinand Magellan va boshqa mashhur kashfiyotchilar o'z sayohatlari orqali yangi hududlarni kashf qilgan va global savdo yo'llarini aniqlagan.

Evropada bu davrda kartografiya va navigatorlik ilmiy asosga ega bo'lib, xaritalar yaratish metodlari takomillashgan. Xaritalar orqali hududlar, daryolar, dengizlar,

tog'lar va shaharlar batafsil tavsiflangan. Shu tariqa, geografik bilimlar amaliy va ilmiy jihatdan uyg'unlashgan. Evropa davlatlari bu bilimlarni siyosiy va iqtisodiy maqsadlarda ham ishlatgan.

Osiyoda esa geografik bilimlar arab, fors va Markaziy Osiyo olimlari tomonidan rivojlangan. Al-Beruniy, Ibn Xordazmiy va boshqa olimlar hududiy geografik bilimlarni tizimlashtirgan, xaritalar tuzgan va navigatorlik metodlarini ishlab chiqqan. Shu davrda Markaziy Osiyo savdo yo'llari, shaharlar va tabiiy resurslar batafsil o'rganilgan.

XV–XVIII asrlarda geografik bilimlar Evropa va Osiyoda savdo, ilmiy izlanishlar va siyosiy ta'sir orqali kengaygan. Bu davrda ilmiy metodologiya kartografiya, astronomiya va navigatsiya sohalarida uyg'unlashgan. Geografik bilimlar yangi hududlar va dengiz yo'llarini kashf qilish bilan birga global savdo, siyosiy ta'sir va madaniy almashinuvni mustahkamlashga xizmat qilgan.

Shuningdek, bu davrda geografik bilimlarning rivojlanishi hududiy tadqiqotlar, ilmiy markazlar va xalqaro almashinuv orqali kuchaygan. Evropa va Osiyo olimlari birlarining izlanishlaridan foydalanib, kartografiya metodikasini takomillashtirgan. Shu tariqa, XV–XVIII asrlarda geografik bilimlarning rivojlanishi hududiy va global miqyosda ilmiy, iqtisodiy va siyosiy jarayonlarni shakllantirishda markaziy ahamiyat kasb etgan.

XV asrdan XVIII asrgacha bo'lgan davr geografik bilimlarning tarixiy rivojlanishida eng muhim bosqichlardan biri bo'lgan. Evropa olimlari va navigatorlari dengiz yo'llarini kashf qilish orqali global xaritalarni kengaytirgan va yangi hududlarni aniqlashga erishgan. Bu davrda Kristofer Kolumbning Amerikani kashf qilishi, Vasco da Gamaning Hind okeaniga yo'l ochishi, Ferdinand Magellan tomonidan global suyuqlik yo'llarini aniqlash kabi mashhur kashfiyotlar amalga oshirilgan. Ushbu kashfiyotlar nafaqat geografik tafakkur, balki savdo, siyosat va madaniy almashinuv sohalarini ham rivojlantirishga xizmat qilgan.

Evropada kartografiya ilmiy asosga ega bo'lib, xaritalar yaratish metodlari va navigatsiya usullari takomillashgan. Xaritalar hududlar, daryolar, dengizlar, tog'lar, shaharlar va savdo yo'llarini batafsil tavsiflab, ilmiy va amaliy jihatdan uyg'unlashgan. Evropa davlatlari kartografiyadan siyosiy va iqtisodiy maqsadlarda keng foydalanib, yangi koloniyalar va savdo markazlarini aniqlashda foydalanishgan. Ushbu davrda xaritalar nafaqat geografik, balki strategik ahamiyatga ega bo'lgan.

Osiyoda geografik bilimlar arab, fors va Markaziy Osiyo olimlari tomonidan rivojlantirilgan. Al-Beruniy, Ibn Xordazmiy, Al-Mas'udi kabi olimlar hududiy geografik bilimlarni tizimlashtirib, xaritalar yaratgan va navigatorlik metodlarini ishlab chiqqan. Shu davrda Markaziy Osiyo, Hindiston va Fors hududlaridagi savdo yo'llari, shaharlar va tabiiy resurslar batafsil o'rganilgan. Osiyo olimlari o'z tadqiqotlarida

hududning iqlimi, geografik joylashuvi va iqtisodiy aloqalarini aniqlashga katta e'tibor qaratgan.

XV–XVIII asrlarda geografik bilimlarning rivojlanishi nafaqat ilmiy, balki iqtisodiy va siyosiy jihatdan ham muhim bo'lgan. Bu davrda ilmiy metodologiya kartografiya, astronomiya, navigatsiya va xaritalash usullarida uyg'unlashgan. Geografik bilimlar yangi hududlarni kashf qilish bilan birga global savdo, siyosiy ta'sir va madaniy almashinuvni kuchaytirgan. Evropa va Osiyo olimlari o'z izlanishlarini bir-biri bilan solishtirib, hududiy va global geografik tafakkur rivojlanishiga hissa qo'shgan.

Bu davrda xaritalar va geografik tadqiqotlar yangi bilimlarni tizimlashtirish, hududiy resurslarni aniqlash va savdo yo'llarini optimallashtirishda muhim vosita bo'lgan. Evropa navigatorlari va kashfiyotchilari yangi yerlarni va dengiz yo'llarini kashf qilgan, shu bilan birga Osiyo olimlari hududiy va ilmiy tajribalarni boyitgan. Bu ikki mintaqada o'rtasidagi ilmiy almashinuv geografik bilimlarning tezkor rivojlanishiga olib kelgan.

Shuningdek, geografik bilimlar siyosiy va iqtisodiy qarorlar qabul qilishda ham markaziy ahamiyatga ega bo'lgan. Evropa davlatlari kartografiya va kashfiyotlar orqali koloniyalarni boshqarish, savdo yo'llarini nazorat qilish va yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratishda foydalanishgan. Osiyo hududlarida esa geografik bilimlar qishloq xo'jaligi, savdo va siyosiy boshqaruvni takomillashtirishga xizmat qilgan.

Shunday qilib, XV–XVIII asrlarda Evropada va Osiyoda geografik bilimlarning rivojlanishi ilmiy, iqtisodiy, siyosiy va madaniy jihatdan uzluksiz o'sish jarayoni bo'lgan. Bu davrda kashfiyotlar, xaritalar va ilmiy tadqiqotlar nafaqat hududiy tafakkur, balki global geografik tafakkur rivojida hal qiluvchi rol o'ynagan. Shu tariqa, geografik bilimlarning ushbu davrda rivojlanishi insoniyat tarixida markaziy ahamiyatga ega bo'lgan va bugungi kunda ham ilmiy tadqiqotlarda, kartografiya va geografik izlanishlarda dolzarb mavzu hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Parry, J. H. The Age of Exploration. London: Collins, 1963.
2. Crosby, A. The Columbian Exchange: Biological and Cultural Consequences of 1492. Westport, 1972.
3. Harley, J. B., & Woodward, D. The History of Cartography. Chicago: University of Chicago Press, 1987.
4. Subtelny, M. Timurids in Transition: Politics and Culture in Central Asia. Cambridge University Press, 2007.
5. Ismailov, R. Markaziy Osiyo kartografiyasi tarixi. Toshkent: Fan, 2010.

